

Liberalt jubileum

På våren år 1900 bildades inom andra kammaren liberala samlingspartiet; två år senare tillkom en motsvarande riksorganisation, Frisinnade landsföreningen. Partiets namn bevingades av att det — som inbjudan till konstituerande sammanträdet framhöll — utgjorde "en sammanslutning mellan tre grupper: folkpartiet (det radikala parti som bildats några år tidigare), lantvildarna och stadsvildarna". Men beteckningen var också motiverad med hänsyn till partiets ställning bland väljarna. Det gällde att sammanföra reformvänner inom skilda läger: på land och i stad, frikyrkliga och kulturradikaler, fria yrken, bönder och borgerlig medelklass, icke-socialistiska arbetare. En spänning fanns mellan olika riktningar, och den har alltsedan dess funnits inom den svenska liberalismen: under skedet 1923—1934 ledde den rent av till sprängning i två partier, liberala och frisinnade, sedermera återförenade i folkpartiet.

Varför slöt man sig samman? Denna sammanslagning innebar nyliberalismens genombrott i svensk politik. Utom några uttalanden i unionsfrågan hade det nya partiet endast två punkter på sitt program: den ena gällde demokratisering av rösträtten, den andra sociala reformer. Den nya liberalism vars syften fomulerats redan av S. A. Hedin några årtionden tidigare fick nu ett handlingsdugligt politiskt redskap. Det gällde att bygga ut den politiska och ekonomiska frihet som redan vunnits, å ena sidan med fullständig folkstyrelse, å andra sidan med en socialpolitik som gav ökad trygghet. Främst genom det liberala partiet — ofta i samverkan med socialdemokraterna — genomfördes också den rad av reformer som öppnar dörrarna till det nutida Sverige: den lika och allmänna rösträtten, parlamentarismen, ålderdomsförsäkringen, lagstiftningen om åtta timmars arbetsdag.

Nyliberalismen kom emellertid sent till Sverige, som med ovanlig snabbhet förvandlades från ett land av bönder och byråkrater till ett industrialiserat, kommersialiserat, urbaniserat land. Det liberala partiets maktställning blev kortvarig. Några år kring 1910 var partiet det ojämförligt starkaste

i den demokratiska andra kammaren, med omkring ett hundra representanter; sedan gick det tillbaka, trängt av socialdemokratin och bondeförbundet, och sjönk under 1930-talet till några och tjugu representanter i samma kammare. Först de senaste valen har inneburit en markant uppgång; liberalismen har nått exakt samma representation i andra kammaren som efter 1917 års val.

Den starka liberala nedgången under en följd av år får inte tolkas som ett bevis på att den liberala åskådningen förlorat i betydelse. Den förening av politisk frihet och folkstyrelse som liberalismen företrädde mera programmatiskt och energiskt än något annat parti kan tvärtom sägas ha slagit igenom under det skede då liberalismen som politisk riktning var som svagast. Det var under detta skede som högern uppgav sitt sega motstånd mot demokratin och som socialdemokratin kom att betrakta denna statsform som ett egenvärde, inte som blott ett medel att nå den politiska makten. Liberalismens stora uppgift under denna övergångsperiod var ej endast att genomföra, utan också att idémässigt förankra folkstyrelsen, att "liberalisera" de andra partierna.

Att liberalismen än en gång synes vara på frammarsch jämväl som politisk rörelse sammanhänger med förändringen i folkets sociala struktur. Industrialiseringsprocessen skapade snabbt en stark och föga differentierad arbetarklass, som framstod som ett proletariat, även om i realiteten de nya produktionsformerna medförde en höjning av levnadsstandarden. I sin fortsättning har denna process dels ökat mellanskiktet av anställda och självständiga småföretagare, dels lett till en markerad förbättring av arbetarnas nivå i samband med en större differentiering. Genom denna utveckling har känslan för liberalismens grundläggande värderingar fått större utrymme; betydelsen av dessa värderingar har tillika inskärpts genom diktaturtendensernas anlopp mot demokratin.

Den utveckling som liberalismen själv undergått är emellertid lika väsentlig. I fråga om demokrati och parlamentarism är den liberala åskådningen i det huvudsakliga oförändrad,

även om Karl Staaffs tro på ett svenskt styrelsesätt efter engelskt mönster fått vika för ett mera realistiskt perspektiv. Men när det gäller de ekonomiska och sociala problemen har liberalismen gått vida längre i krav på statsingripande till stöd åt den enskilde än samlingspartiets ledare tänkte sig för femtio år sedan. Här har socialdemokratin varit pådrivare, och en nyttig pådrivare. Ett näringsliv som bevarar tillräcklig frihet för att snabbt kunna öka produktionen måste genom socialpolitik göras till ett instrument för tryggheten och utjämningen.

Den politiska friheten står som förr i centrum av den liberala åskådningen. Den parollen kräver inte blott avvissande av alla försök till andlig dirigering och likriktning, utan också kamp mot en socialisering vars förverkligande måste medföra byråkratins obestyrka väld.